

Fenologie 2010, stijgende trends in waarnemingen

Werd een paar jaar geleden nog voorgesteld om maar te stoppen met de fenologie, afgelopen jaar kwamen er ruim honderd waarnemingen meer binnen dan het record van 2009!

De koude winter maakte maar één fenologieslachtoffer, verder overheersen weer de vroege aankomsten. Drie Afrika-gangers vertonen dezelfde, vervroegende trends.

Het weer

Algemeen: De winter van 2010 was de koudste sinds 1996. Opmerkelijk waren de hoeveelheden sneeuw: deze winter had het hoogste aantal dagen met sneeuwbedekking sinds 1979. Een groot deel van de winter lag de temperatuur ruim beneden het langjarig gemiddelde. Alleen de eerste dagen van december en de laatste week van februari verliepen vrij zacht. Echter, een stevige koudegolf ontbrak.

De gemiddelde lentetemperatuur was precies gelijk aan het langjarig gemiddelde. Toch was de lente de koudste sinds vijftien jaar. Maart en april waren zacht, mei daarentegen juist zeer koel.

Januari was koud en ging sneeuwrijk en koud van start. Vanaf het midden van de maand volgde enige tijd kwakkelweer. Vanaf de 24e was het in het hele land weer winter. De laatste dagen van de maand trokken er in een gure noordwestelijke stroming winterse buien over het land. Opvallend vaak viel de neerslag deze maand in de vorm van sneeuw.

Februari was de derde koude wintermaand op een rij. De eerste week van de maand lag de temperatuur rond de normale waarde voor de tijd van het jaar en was het onder invloed van depressies wisselvallig. De tweede week was koud met NO-windrichtingen. Vanaf de 16e werd het

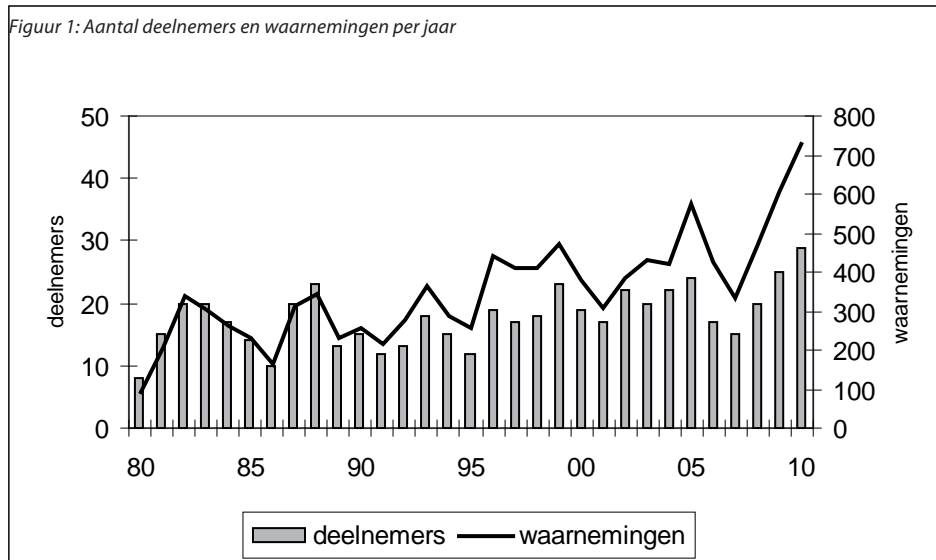
weer wisselvallig met iets oplopende temperaturen en draaide wind meer naar ZW.

Maart was vrij zacht, vrij droog en zonnig. Na het koude begin van de maand (met veel noordelijke windrichtingen) volgden een paar dagen met normale temperaturen. De tweede helft van de maand was het meest zacht en waaide de wind merendeels uit richtingen tussen zuid en west.

April was zeer zonnig, droog en zacht. De eerste week verliep wisselvallig onder invloed van lagedrukgebieden. Daarna werd vrijwel de gehele maand het weer bepaald door hogedruk. Dat resulteerde in veel zonneschijn en weinig neerslag. De aangevoerde lucht kwam wel vaak uit noordelijke richtingen waardoor de maxima overdag gematigd bleven en het tijdens de nachten flink kon afkoelen. Tegen het einde van de maand werd de lucht uit meer zuidelijke richtingen aangevoerd en werd het warm voor de tijd van het jaar.

Mei eindigde op de negende plaats in de rij van koelste meimaanden sinds 1901. In de vorige eeuw kwam een meimaand met zo'n temperatuur ongeveer eens per 15 jaar voor. Door de opwarming van de aarde is de kans hierop de laatste decennia afgenomen naar ongeveer eens per 100 jaar. Gedurende de eerste 19 dagen van de maand lag de temperatuur ver beneden het langjarig gemiddelde door een hardnekkige noordelijke stroming. Pas helemaal aan het eind van de maand draaide de wind naar meer zuidelijke richtingen.

Figuur 1: Aantal deelnemers en waarnemingen per jaar

De cijfers

Fenologie blijkt nog steeds een leuke tak van (vogel-)sport. Na een recordjaar verwacht je niet meteen een nieuwe piek, maar 2010 breekt de records van vorig jaar ruimschoots. De 29 ingezonden lijsten zijn er vier meer dan 2009 en het aantal waarnemingen schiet met +121 naar een recordhoogte van 727! Het gemiddelde ligt dit jaar nipt boven het hoogste uit 2006, namelijk 25,1 waarnemingen per deelnemer. Hierbij hebben we het over de aantallen die overblijven na de schifting op 'vervuiling' van het bestand, zoals dubbelwaarnemingen (twee waarnemers waren samen op stap en voeren dezelfde waarneming op, dit jaar 7 stuks), datums na de datumgrenzen (maar liefst 32), winterwaarnemingen en niet zingende Tjiffen of Zwartkoppen.

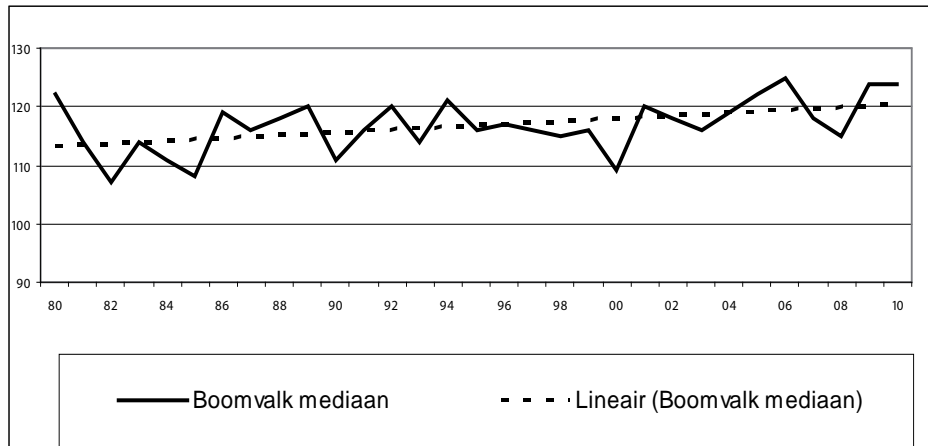
Bij zo'n lawine aan gegevens behalen veel soorten uiteraard een opvallend hoog aantal waarnemingen. De bekende soorten met een laag aantal komen dit jaar vaak iets hoger uit dan normaal. Alleen de Wielewaal blijft achter met maar drie waarnemingen. De Grauwe Vliegen-

vanger staat dit jaar op negen, maar net als vorig jaar vallen er veel data af die ná de datumgrens liggen (6 stuks!). Misschien toch aanleiding om de datumgrens eens kritisch te bekijken....

Eerste waarnemingen

Het jaar 2010 gaat de boeken in als niet opvallend vroeg. Bij het doornemen van de tabel valt allereerst op dat er dit jaar geen enkele soort een record vroegste datum scoort (en dat bij zoveel waarnemingen). Ook het aantal soorten met een eerste datum vóór de standaarddeviatie is betrekkelijk laag, namelijk maar tien. Dat zal er ook de oorzaak van zijn dat maar liefst acht soorten door twee waarnemers op dezelfde vroegste datum zijn gezien/ gehoord en één soort zelfs door drie deelnemers. Alleen de eerste Scholekster arriveert laat, maar dan ook flink laat. Slechts twee keer in de tachtiger jaren was de eerste tepiet later te horen en dan nog maar één dag (1987) en twee dagen (1983) later.

Figuur 2: Trend van de mediane aankomstdatum van de Boomvalk

Eerste datum van de VWG-site

Het aantal soorten waarvan de eerste waarneming op de site vroeger ligt dan in het fenologie-onderzoek valt dit jaar vrij hoog uit, namelijk 13 van de 45 soorten. Daar staat tegenover dat het eigenlijk altijd om een marginaal verschil gaat. Negen maal is het maar één dag eerder, en het grootste verschil betreft slechts vijf dagen bij de betrekkelijk late datum van de Boomvalk. Dat steekt flink af tegen vorig jaar, toen meer dan een week verschil meermaals voorkwam en één soort zelfs meer dan drie weken eerder werd gezien!

Mediane datums

Bij de medianen kunnen we voor drie soorten wel een vroegste datum uit de 31 jaar noteren. Tweemaal gaat het zelfs om dezelfde datum, namelijk 21 maart voor Zomertaling (4 dagen vroeger) en Kleine Plevier (- 2 dagen). Een dikke maand later (25 april) vervroegt de Zomertortel zijn vroegste mediaan met één dag. Naast deze drie recordhouders hebben zes andere soorten een mediane datum vóór de standaarddeviatie. Dat zijn Gierzwaluw, Boerenzwaluw, Gele Kwik, Zwartkop en Braamsluiper.

Alleen de twee roofvogels in de lijst zijn dit jaar duidelijk later dan normaal. De superlate Wespindief valt extra op, want ondanks het recordaantal van 9 waarnemingen ligt de mediaan maar liefst 9 dagen later dan de laatste tot nu toe.

De mediaan van de Boomvalk is op één dag na de laatste van de 31 jaar. Dat past goed in de trend, want Boomvalken komen over de hele periode steeds later aan. Een reden hiervoor zou kunnen liggen in de dalende broedvogelaantallen (dus lagere trefkans). Toch daalt dit aantal de laatste tien jaar niet meer (gegevens SOVON), maar zet de trend van de mediaan nog steeds door (de drie laatste medianen komen uit de afgelopen 5 jaar).

Invloed van het weer

Loop je in grote lijnen door het weer van dit seizoen dan blijkt het tot half maart relatief koud geweest. Daarna wordt het zacht, maar in april overheersen winden uit een noordelijke richting. De eerste twee decades van mei waren ronduit koud met ook veel noordelijke windrichtingen.

In figuur drie kun je zien dat alleen aan het begin en het eind van het seizoen enkele late soorten

Foto: Erik de Waard

De Zomertaling noteerde dit jaar de vroegste mediane datum in 30 jaar

staan. De late eerste waarneming van de Scholekster zal zeker veroorzaakt zijn door het koude begin van het jaar. De twee late medianen in mei zouden heel goed met de noordelijke winden en lage temperaturen te maken kunnen hebben. Toch komt de Zomertortel (die net als de Wespindief in West-Afrika overwintert en normaal gesproken ook een mediaan in de eerste dagen van mei heeft) dit jaar juist opvallend vroeg aan. Andere vliegkwaliteiten en trekstrategie misschien...?

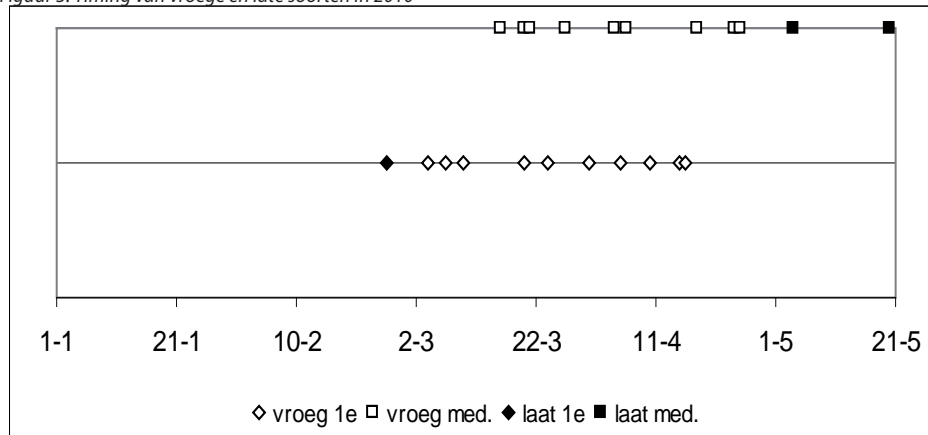
Blijkbaar zijn de zachte omstandigheden van half maart en april voor veel soorten aantrekkelijk genoeg geweest om vroeg te arriveren. De minder gunstige noordelijke winden zouden de reden kunnen zijn voor het ontbreken van erg vroege uitschieters bij de eerste waarnemingen.

Enkele interessante trends

Ook dit jaar is voor enkele soorten gekeken naar trends. Dit keer zijn drie soorten gekozen die, volgens de berekende trendlijn, in 2010 allemaal een mediane datum hebben rond 30 april en die alle drie dit jaar vroeg aankomen. Zomertaling en Kleine Plevier noteren dit jaar hun vroegste mediane datum in 30 jaar, de Boerenwaluw de op-één-na vroegste.

Opvallend is dat bij alle drie soorten sprake is van een duidelijke vervroeging van de mediaan. Ze komen tussen 1980 en 2010 tien dagen tot zelfs vijftien dagen (Kleine Plevier) vroeger aan. Bij trends bij de eerste waarnemingen (altijd meer afhankelijk van toevalstreffers) kan het toegenomen aantal waarnemingen per jaar een rol spe-

Figuur 3: Timing van vroege en late soorten in 2010

len, want hoe meer waarnemers in het veld hoe groter de kans dat er een uitschieter gevonden wordt. Voor de mediaan lijkt dit van minder groot belang. Zomertaling en Kleine Plevier hebben in het verleden wel eens te kampen gehad met een laag aantal waarnemingen, dus dat kan een rol spelen. Maar de Boerenzwaluw, als karakteristieke lentebode, is altijd goed ingestuurd en de soort is makkelijk waar te nemen.

Alle drie de soorten komen grofweg uit eenzelfde trekrichting namelijk zuidwest tot zuid en vooral uit West- en Centraal Afrika. Dat zou misschien een zelfde trend in aankomsten kunnen verklaren. Ook in het BMP-onderzoek van SOVON bleek dat de grootste vervroeging optreedt bij de Afrika-gangers (SOVON-nieuws 22-4, pag.14-15).

De inzenders

Opnieuw grote aantallen, zowel bij de waarnemingen als bij de waarnemers. Erik Lam presenteert dit jaar een volledige lijst met 45 soorten. Arjan Hell blijft maar nipt achter met 43, op de voet gevolgd door Vincent de Boer, Erik de Waard en Frank Wagenaar met 42 soorten. Maar ook de mensen met maar enkele soorten dragen bij aan het totaalplaatje. Bij een lijst met vier soorten zit zelfs één vroegste waarneming!

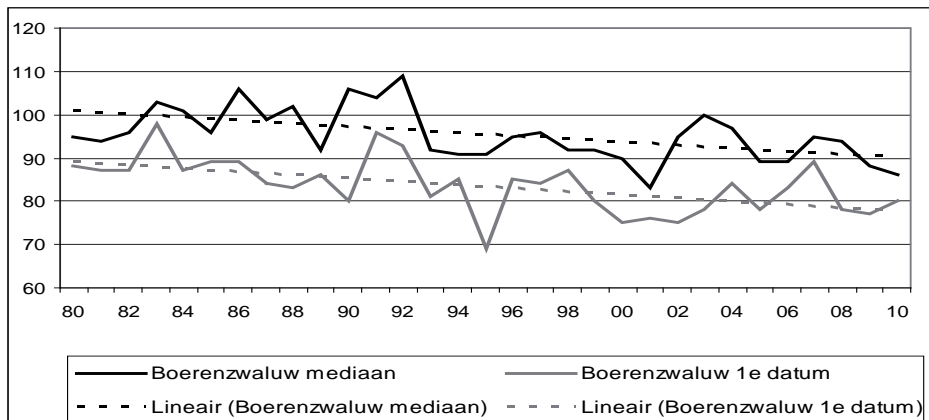
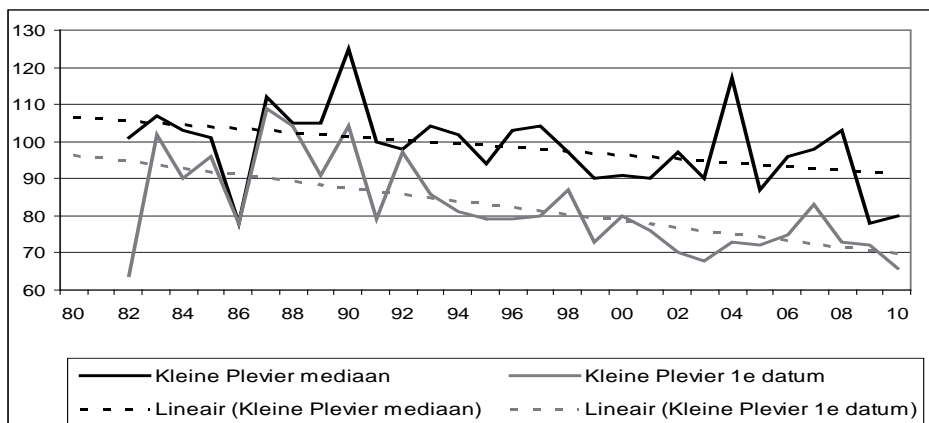
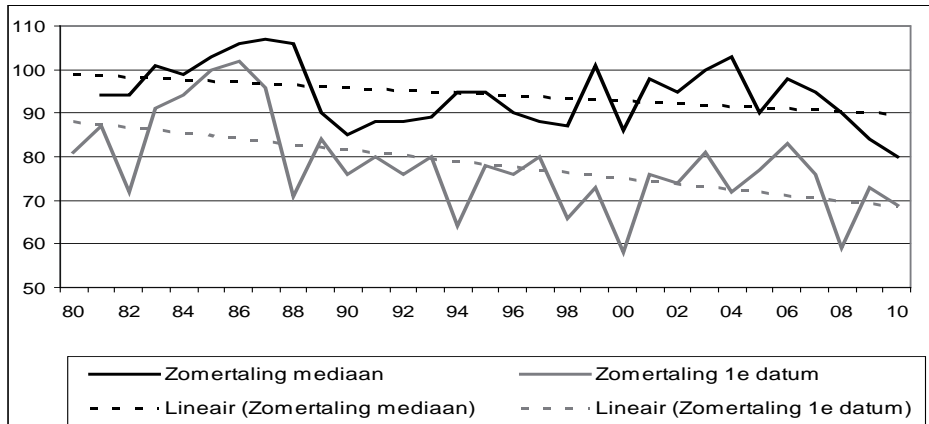
Natuurlijk bepaalt een meer of minder volle lijst wel de kans op vroegste waarnemingen, maar je zult ook veel in het veld moeten zitten. Arjan Hell heeft bij maar liefst 9 soorten de vroegste datum in zijn lijst staan en de andere 'veelschrijver' Erik Lam treft de vroegste datum bij 7 soorten.

Alle inzenders op een rij, achter hun naam het aantal soorten waarvan de vroegste waarneming wordt genoteerd:

Bas van Balen; Vincent de Boer (4); Louis de Breet; Bob Coenen; Han Derks (4); Edwin Evers (1); Maarten Hageman; Arjan Hell (9); Renske Hoekstra; Greta van Hoorn (1); Norbert Kwint (1); Erik Lam (7); Jos van de Leijgraaf (1); Norbert Lucassen (2); Jos Pilzecker; Hans Quaden ; Ruud Reddingius (1); Marcel Ruijs (2); Henk Ruissen (1); Jan Schoppers (2); Arie Spaans; Henk Tamerius (1); Cor de Vaan (2); Frank van de Ven (2); Roy Verhoef (4); Egbert Vrieling (1); Erik de Waard (3); Frank Wagenaar (5); Piet Woutersen.

Iedereen bedankt!!!

Figuur 4: Trends van Zomertaling, Kleine Plevier en Boerenzwaluw

Jaar tweeëndertig

We gaan alweer het 32e seizoen in. Enkele leden hebben al ideeën aangedragen om met alle gegevens 'iets te gaan doen', zoals kijken of de gegevens van een selectie van mensen die al jàáren meedoen tot andere resultaten leiden (i.v.m. invloed internet) dan de totaalgegevens. Heeft iemand nog andere originele voorstellen, dan hoor ik dat graag.

Als we niet oppassen gaat dit onderzoek ten onder aan zijn eigen succes. Als de waarnemingsaantallen zo blijven stijgen wordt het erg lastig om goed te vergelijken met de beginjaren. Toch durf ik het wel aan om ook voor het 32e jaar jullie bijdrage te vragen: stuur ook in 2011 zoveel mogelijk fenologiewaarnemingen in. De nieuwe lijst zit bijgesloten en komt ook via de mail en de VWG-site.

Jos Pilzecker
jospilzecker@hetnet.nl

De late eerste waarneming van de Scholekster zal zeker veroorzaakt zijn door het koude begin van het jaar.

Foto: Erik de Waard

Tabel 1: Fenologie 2010

gem. eerste	= gemiddelde eerste datum
gem. med. mediaan	= gemiddelde mediane datum
N	= mediane datum, de datum waarop 50% van de gegevens binnen is
site	= aantal waarnemingen
6-mrt "	= vroegste waarneming op de VWG-site
6-mrt V of 6-mrt L	= op site vroegere datum dan op de lijsten
12+ of 12-	= opvallend vroege resp. late datum (buiten de standaarddeviatie)
6-mrt V of 6-mrt L of 12+	= opvallend hoog resp. laag aantal
	= nieuw 'record'

soort	'80-'09	'80-'97	2010				
	eerste datum	gem. eerste	gem. mediaan	eerste	mediaan	n	site
Zomertaling	27-feb	24-mrt	4-apr	10-mrt V	<u>21-mrt V</u>	13	9-mrt"
Wespendief	28-mrt	23-apr	2-mei	26-apr	<u>20-mei L</u>	9	26-apr
Boomvalk	2-mrt	11-apr	26-apr	18-apr L	4-mei L	11	13-apr"
Scholekster	(1-1)	24-jan	1-mrt	25-feb	5-mrt	20	
Kleine Plevier	5-mrt	25-mrt	13-apr	7-mrt V	<u>21-mrt V</u>	19	7-mrt
Grutto	27-jan	18-feb	6-mrt	26-feb	11-mrt	17	25-feb"
Zwarte Ruiter	2-feb	4-apr	21-apr	17-apr	28-apr	9	
Tureluur	26-jan	9-mrt	22-mrt	1-mrt	16-mrt	20	
Groenpootruiter	23-mrt	15-apr	24-apr	10-apr	24-apr	15	7-apr"
Witgatje	9-feb	4-mrt	30-mrt	26-feb	25-mrt	13	
Bosruiter	7-apr	26-apr	4-mei	19-apr (2x)	26-apr	15	19-apr
Oeverloper	14-mrt	11-apr	22-apr	24-mrt V	22-apr	20	
Visdief	24-mrt	15-apr	24-apr	16-apr (2x)	25-apr	19	16-apr
Zwarte Stern	3-apr	24-apr	30-apr	19-apr (2x)	30-apr	13	19-apr
Zomertortel	19-mrt	23-apr	4-mei	20-apr	<u>25-apr V</u>	5	19-apr"
Koekoek	29-mrt	17-apr	26-apr	12-apr (2x)	25-apr	23	17-apr
Gierzwaluw	3-apr	20-apr	29-apr	18-apr (2x)	24-apr V	25	18-apr
Boerenzwaluw	16-mrt	27-mrt	8-apr	21-mrt (2x)	27-mrt V	24	21-mrt
Huiszwaluw	28-mrt	14-apr	23-apr	31-mrt V	22-apr	18	1-apr
Oeverzwaluw	20-mrt	11-apr	23-apr	20-mrt V	18-apr	17	20-mrt
Boompieper	3-mrt	22-mrt	8-apr	12-mrt	6-apr	20	14-mrt
Gele Kwikstaart	23-feb	28-mrt	15-apr	21-mrt	6-apr V	22	21-mrt
Tapuit	26-mrt	6-apr	19-apr	9-apr (2x)	18-apr	16	8-apr"
Blauwborst	17-mrt	26-mrt	10-apr	21-mrt	6-apr	12	20-mrt"
Roodborsttapuit	14-feb	10-mrt	25-mrt	5-mrt	21-mrt	20	
Paapje	14-mrt	19-apr	29-apr	19-apr	1-mei	13	19-apr
Gekraagde Roodst.	24-mrt	7-apr	21-apr	2-apr	18-apr	18	2-apr
Zwarte Roodstaart	26-jan	17-mrt	1-apr	20-mrt	3-apr	19	21-mrt
Nachttegaal	15-apr	24-apr	1-mei	16-apr V	27-apr	12	16-apr
Sprinkhaanzanger	9-apr	20-apr	25-apr	15-apr	22-apr	9	12-apr"

Rietzanger	4-apr	24-apr	26-apr	5-apr V	25-apr	6	5-apr
Bosrietzanger	15-apr	27-apr	9-mei	22-apr	7-mei	18	25-apr
Kleine Karekiet	5-apr	30-apr	9-mei	16-apr V	1-mei	20	16-apr
Grote Karekiet	10-apr	27-apr	9-mei	1-mei (3x)	2-mei	9	30-apr"
Spotvogel	14-apr	2-mei	14-mei	5-mei	17-mei	7	5-mei
Zwartkop	26-feb	30-mrt	12-apr	4-mrt V	4-apr V	28	4-mrt
Tuinfluit	28-mrt	14-apr	28-apr	17-apr (2x)	26-apr	17	17-apr
Grasmus	8-apr	20-apr	29-apr	10-apr(2x) V	24-apr	23	10-apr
Braamsluiper	19-mrt	12-apr	25-apr	8-apr	18-apr V	22	7-apr"
Fitis	1-mrt	26-mrt	7-apr	26-mrt	5-apr	25	24-3"
Tjiftjaf	9-feb	8-mrt	19-mrt	17-mrt	20-mrt	25	18-mrt
Fluiter	5-apr	21-apr	29-apr	24-apr	3-mei	12	23-apr"
Grauwe Vliegenv.	1-apr	26-apr	4-mei	28-apr	6-mei	9	28-apr
Bonte Vliegenv.	25-mrt	15-apr	25-apr	10-apr	23-apr	17	9-apr"
Wielewaal	24-apr	4-mei	10-mei	29-apr	(6-5 V)	3	3-mei